

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

O'QUVCHILAR TARBIYASIDA OTA-ONANING RO'LI

Yunusova O'g'iloy Xikmatullayevna

Matyokubova Barno Ataxonovna

*Toshkent shahar Olmazor tumani 134-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchilari*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ta'lim va tarbiyaning o'zaro bog'liqligi, bola tarbiyasi davlat miqyosidagi siyosiy muammo ekanligi, bolani tarbiyalash, unga ilm berish faqatgina ustozgagina xos emas, balki ota-onaga, butun jamyatga tegishli ekani, bola tarbiyasida yo'l qo'yiladigan xatoliklar haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona, bola, ilm, talim-tarbiya, maktab, odob-axloq, barkamol rivojlangan*

Oila tarbiyasi — oilada ota ona, vasiy yoki katta kishilar tomonidan bolalarni tarbiyalash. Yosh avlodning har tomonlama rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Oila tarbiyasida doimiy tarbiyaviy ta'sirchan kuch — oilada ruhiy xotir-jamlik, samimiy munosabat, ota-ona obro'sining yuqori bo'lishi, bolalarga talab qo'yishda oila kattalari o'rtasidagi birlikning saqlanishi, bola shaxsini mehnatga tarbiyalashga alohida e'tibor berish, bolani sevish va izzatini joyiga qo'yish, oilada qat'iy rejim va kun tartibini o'rnatish, bolaning yosh va shaxsiy xususiyatlari-ni hisobga olish, boladagi o'zgarishlarni kuzatib borish, undagi mustaqillikka intilish va tashabbuskorlik sifatlarini qo'llabquvvatlash va h.k. Oila qanchalik tartibli, uning a'zolari o'rtasidagi munosabat samimiy bo'lsa, Oila tarbiyasi ham shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi. Oila tarbiyasida ota-ona obro'si, ularning kuzatuvchanligi, sezgirligi, hozirjavobligi muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Oila tarbiyasida tarbiya jarayoni zerikarli, quruq nasihatgo'ylikdan iborat bo'lib qolmasligi lozim. Bola hayotining ko'p qismi oilada o'tadi. Shu boisdan mavjud an'analar, urf-odatlar, rasm-rusumlar va marosimlarning ijobiy ta'sirida bola asta-sekin ka-mol topib boradi. An'ana va marosim Oila tarbiyasining qudratli qurolidir. Oila tarbiyasi ijtimoiy tarbiya bilan uzviy aloqada bo'lsagina, kutilgan natijalarga eri-shish mumkin. Oila tarbiyasida yutuklarga erishish ota-onalarning pedagogik bilimlarga egaligi, Oila tarbiyasi bo'yicha tajribalar alma-shishi, ota-onalarni tarbiyaviy ishlarga qizg'in jalb qilishga ham bog'liqdir. Har bir ota-ona Oila tarbiyasida o'zlarining burch va mas'uliyatlarini chuqur anglashlari lozim. Normal oilaviy muhit, bolani kitob o'qishga, mehnat qilishga o'z vaqtida jalb etish ham Oila tarbiyasining muvaffaqiyati garovidir. Oilada ota yoki onaning yo'qligi yoki ulardan birining ketib qolishi Oila tarbiyasiga katta zarar yetkazadi. Ularning bolaga beradigan tarbiyaviy ta'sir kuchi yo'qoladi, Oila tarbiyasidagi muvozanat buziladi. Bunday sharoitda bola qalbi qat-tiq jarohatlanadi, u tajang, serjaxl, qo'pol, dag'al bo'lib qoladi, kattalarga ishonmay

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

qo'yadi, o'qishi pasayib ketadi. Oila tarbiyasida otaning obro'si katta ahamiyatga ega. Bolalarni barkamol inson qilib yetishtirishda maktabni oila bilan bog'lamasdan muvaffaqiyatga erishib bo'lmaydi. Shuning uchun Oila tarbiyasida maktab va ota-onalar o'rtasidagi ta'limtarbiyaga oid birgalikdagi ishlari katta ahamiyatga ega. Otaonalarning o'qituvchilar bilan bo'lgan uchrashuvlarida aytilgan fikrlar, ayniqsa qimmatlidir. Chunki ular o'z farzandlari to'g'risida ko'proq narsalarni bilib oladilar. Shuning uchun bola tarbiyasining tub mohiyatini tushungan har bir ota-ona oila bilan maktab o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga intiladi. Bola maktabni tamomlagunga qadar otaona maktab bilan yaqin aloqa o'rnatishi, farzandining darslarini o'zlashtirishi, xulq-atvoridan xa-bardor bo'lib turishi, tarbiya masalalarida o'qituvchi, sinf rahbari bilan maslahatlashib turishi, bolaning darsdan so'ng nima bilan mashg'ulligi haqida o'qituvchi va sinf rahbarini xabardor qilib turishi lozim. Uz navbatida o'qituvchi va sinf rahbari ham bolaning o'qishi, odobi, xulqi, maktabda o'zini tuta bilishi haqidagi ma'lumotlarni ota-onaga yetkazishi, zarurat tug'ilganda paydo bo'lgan muam-molarni birgalikda hal qilishi zarur. Farzandi maktabga borgan ota-ona maktab jamoasining a'zosi bo'lib qolishi kerak. O'qituvchi va sinf rahbari ham o'z o'quvchisining oilasi bilan mustahkam ham-korlikni yo'lga qo'ymog'i lozim. Oila tarbiyasida ota-onalarning mahalla faollari, mehnat faxriylari bilan hamkorliklari ham muhim. Oila tarbiyasi farzandlarning har tomonlama kamol topishi uchun qulay sharoitlar yaratilsagina muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin. Oila tarbiyasida har bir oila o'ziga xos xususiyatlarni namoyon qiladi.

Talim - bilim berish, malaka va ko`nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta`lim jarayonida ma`lumotlar olinadi va tarbiya amalga oshiriladi. Talim va tarbiya bir-biri bilan uzviy bog`liqdir. Inson ilmi bo`lishni istasa u eng avvalo tarbiyalanishi kerak.tarbiyali inson mukammal ilm sohibi bo`la oladi. Har bir mamlakatning bugungi va ertangi kuni o`sha yurtdagi maktablarning holatiga, ta`lim-tarbiyaning sifatiga bog`liq. O`sib kelayotgan yosh avlodning bilimi va ularning kelajakda qanday inson bo`lishiga qarab, yurtimiz kelajagini tasavvur qilishimiz mumkin. Shuning uchun ham: "Kelajak yoshlarning qo`lidadir" - deyishadi. Bolaga tarbiya berish avvalo oiladan boshlanadi. Biz oilani "kichik vatan" deb ataymiz. Aynan shu Vatan bola uchun dastlabki tarbiya maktabi bo`ladi. Qaysidir ma`noda ota-ona farzandining birinchi o`qituvchisi hisoblanadi. Shuning uchun ota-onaning o`zi ham yuksak axloqiy sifatlarga ega bolmog`i kerak. Bolaga o`zi yaxshi fazilatlar bilan o`rnak bo`la oladigan ota-onaning farzandi kelajakda go`zal xulqli, yuksak ilmi, xalqqa foydasi tegadigan barkamol shaxs bo`ladi. "Taniqli pedagog A.S.Makarenko besh yoshgacha bo'lgan tarbiya bolaning shaxsiyati shakllanishida o'ta muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etib o'tgan. Bu haqda u shunday deb yozgan: "...tarbiyaning bosh asosi besh yoshda nihoyasiga yetadi, demak, siz besh yoshgacha nima qilgan bo'lsangiz, bu tarbiyaviy jarayonning 90 foizini tashkil etadi, keyingi tarbiya esa qayta tarbiyalash negizida

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

davom etadi". Aynan shu vaqt oralig`i ota-onadan katta mas`uliyatni talab etadi. Mana shu vaqtda ota-ona o`z farzandiga ko`proq e`tibor berishi, uning tarbiyasi bilan jiddiy shug`illanishi kerak. Ayna shu davrda bolaga to`g`ri tarbiya bera olish juda muhimdir. Yoshlarga ta`lim-tarbiya berish har bir ota-onaning Vatan oldidagi muqaddas burchidir. Bu burchga mas`uliyat bilan yondoshishi kerak. "Kelajagi kafolatlanishini istagan ota-onalar unga-bunga sarflaydigan vaqtini va harakatini ertaning buyuk insonlari bo`lgan farzandlarini ulg`aytirish uchun sarflashlari lozim. Boshqa yo`nalishlar uchun sarflangan mehnatlar bekor ketishi mumkin, ammo farzand kamoli uchun sarflangan mehnatlar bitmas-tuganmas xazinaga aylanadi". Farzand kamoli uchun sarflangan mablag` va vaqt ertangi farovon hayot uchun asos bo`ladi desak hech mubolig`a bo`lmaydi. Agar bola noqobil bo`lib ulg`aysa, undan faqat otaonagina emas, balki el - yurt, jamiyat, davlat ham aziyat chekadi. Shuning uchun ham oilaviy tarbiya muhim siyosiy ahamiyatga ega. Murg`ak tasavvurli bola ilk tarbiyani oilada oladi. "Tarbiyani tug`ilgan kundan boshlamak, vujudimizni quvatlantirmak, zehnimizni ravshanlashtirmak lozim". Bolani tarbiyalash haqida xalqimiz orasida ko`plab afsonalar, rivoyatlar, maqollar, ertaklar yurishi ham bejiz emas. Donishmandlar bolani ona qornidan boshlab tarbiya qilish kerak deyishadi. Qachonki, bola tarbiyali bo`lsa u mukammal ilm sohibi, komil inson bo`la oladi. Shak-shubhasiz, ota-ona, oila, mahalla, maktablar bolalar tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda bolani chiroyli odob-axloqli, ilmi, tarbiyali qilib voyaga yetkazish davlat miqyosidagi dolzarb masala hisoblanadi. "Bir bolaning tarbiyasiga yetti mahalla ota-ona" - deganlari ham bejiz emas. Bolani tarbiyalashda agar maktab yoshida bo`lsa ota-ona va maktab hatto mahalla ham doimo yaxshi yo`lga qo`yilar ekan, o`sha oila, o`sha mahalla gullab-yashnaydi. Ammo hozirgi kunda bolalarning tarbiyasiga e`tibor bermayotgan kishilar ham ko`p uchraydi. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o`z nutqlarida bolalar tarbiyasida mahallaning o`rni kamayib borayotganligi, ma'naviyatimiz uchun eng katta xavf – aksariyat odamlarimizdagi loqaydlik va beparvolik kuchayib borayotganligini qayd etdilar". Haqiqatdan ham, kundan kunga bunday insonlar soni ortib bormoqda. Yana shuni alohida ta`kidlash kerakki, hozirgi yoshlar ham kattalar tanbeh berganda "sizga nima?", "bu mening ishim, ishingga aralashmang", "kimsiz o`zi menga aql menga aql o`rgatadigan?" zaylidagi gaplarni aytishyapti. Bu ham tarbiyasizlikning bir namunasi. Aynan shu inson oilada noto`g`ri tarbiya topgan yoki tarbiyasining qaysidir joyida xatolik ketgan. Hayotning asl mazmun-mohiyatini anglab yetishga o`z umri va salohiyatini bag`ishlagan allomalarimizning asarlarida sog'lom avlod tarbiyasi bilan bog`liq masalalarga alohida o`rin berilgan. Sharq mutafakkirlari, pedagog olimlar barkamol insonni yetishtirish uchun tarbiya naqadar zarurligi haqida so`z yuritganlar. Jumladan, Imom Buxoriyning "al-Adab al-mufrad hadislar to`plami, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg`u blig", Kaykovusning "Qobusnoma", Husan Koshifiyning "Ahloqi Muhsiniy", Jaloliddin Doniyning "Ahloqi

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Doniy", Abu Lays Samarqandiyning "Bo`stonul-orifin" asarida tarbiya va tarbiyalanishning ma`nosi, "Tanbehul g`ofiliyn" asarida farzandlarga yuksak insoniy fazilatlarni kamol toptirish va yana ko`plab mutafakkirlarimiz o`z asarlarida shunga o`xshash fikrlarni ilgari surgan. Bola birinchi tarbiyani oilasidan oladi. Shuning uchun bolaning ta`lim-tarbiya olishiga oilaning o`rni kattadir.

Biz hozir bola tarbiyasidagi xatoliklardan ba`zilarini ko`rib chikdik. Ming afsuski, bolani tarbiyalashda mana shunday xatoliklar ko`plab uchrab turadi. Bu bolani noqobil bo`lib tarbiyalanishiga olib keldi. Bolaning tarbiyasi bilim olishiga ham katta ta`sir qiladi. Ota-ona o`z bolasini ilmi, komil inson bo`lishini istasa bolasiga to`g`ri tarbiya beradi, o`qishidan xabardor bo`lib turadi, o`qituvchi bilan doim aloqada bo`ladi. Shundagina farzandidan yaxshi natija kutshi mumkin. O`z farzandini kamolotini ko`rishni istagan ota-ona hamma mas`uliyatni o`qituvchiga yuklamaydi, balki o`qituvchi bilan doimo birga faoliyat olib boradi. Ota-ona farzandiga ustozni hurmat qilishni, ustoz ikkinchi ona ekanini, maktab ikkinchi uy ekanini uqtirishi kerak. Shundagina bola ustozini hurmat qiladi, uning barcha o`rgatgan narsalarini xotirasida muhrlaydi. Bu esa shu o`rgangan narsalarini keyinchalik hayotida qo`lay olishiga yordam beradi. "O`qituvchilar yomg`ir tomchisi bilan taqqoslanadi. Yomg`ir har bir donning hayotiligini uyg`otar ekan, o`qituvchining asosiy maqsadi har bir o`quvchining ijodiy imkoniyatlarini ochib berishdir". Tomchi suvlar orqali suvga tashna yerga tushadi va u yerdan navqiron, yosh nihollar unib chiqadi. Ya`ni ilmga tashna o`quvchilarni kelajagi bor inson sifatida shakllantiradi. O`qituvchi bolalarga ta`lim-tarbiya bilan birga hayotda yashashni o`rgatadi. Hayotning oq-u qorasini ustoz tanitadi desak ham mubolag`a bo`lmaydi. Maktabga birinchi kelgan bolani sayqallanmagan tosh desak, o`qituvchini esa sangtarosh deymiz. O`qituvchi ya`ni sangtarosh sayqallanmagan toshdan go`zal bir ko`hinur yaratadi. Bu jarayon oson bo`lmaydi, albatta. Bunda ota-ona ham o`qituvchi bilan hamkorlikda ishlashi kerak. Ikkala tomon ham bunga ancha mehnat sarflaydi. Shuncha mehnatning natijasi, albatta go`zal bo`ladi. Faqatgina o`qituvchi harakat qilib, ota-ona yoki o`quvchi harakat qilmasa, bunda ham natija bo`lmaydi. Ota-onalarning o`qituvchilar bilan uchrashib turishi kerak. Chunki ular o`z farzandlari to`g`risida ko`proq narsalarni bilib oladilar. Shuning uchun bola tarbiyasining tub mohiyatini tushungan va bolasining tarbiyasiga befarq bo`lmagan har bir ota-ona oila bilan maktab o`rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga intiladi. "Bola maktabni tamomlagunga qadar ota-ona maktab bilan yaqin aloqa o`rnatishi, farzandining darslarini o`zlashtirishi, xulq-atvoridan xabardor bo`lib turishi, tarbiya masalalarida o`qituvchi bilan maslahatlashib turishi, bolaning darsdan so`ng nima bilan mashg`ulligi haqida o`qituvchini xabardor qilib turishi kerak". Shuning uchun hamma birdek harakat qilish kerak. "Ilm ko`p yog`an yomg`irga o`xshaydi". Ana shu yomg`ir orqali o`qituvchi o`quvchilarni sug`oradi. Bu yomg`ir suvlaridan qonib-qonib ichish o`quvchining o`ziga bog`liq, ya`na ota-

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

onasiga ham. Ota-ona bu suvlardan ichishi uchun farzandiga yordam bermog`i kerak. Shunday ekan bolani komil inson bo`lishi uchun o`qituvchi, ota-ona va bolaning o`zi ham harakat qilmog`i kerak. Hamkorlikda ish qilinsa, bolani kamolotga yetkazish yo`lida o`shish bo`ladi. Shu sababli bolasini kamolotini istagan ota-ona ustoz bilan hamkorlikda ish olib boradi va bolasini o`qishini nazorat qiladi. Uning tarbiyasiga, ilm olishiga e`tibor beradi.